

MBI VEPRËN E AKADEMIKUT PAJAZIT NUSHI: “LEKSION I PSIKOLOGJISË”

Kohët e fundit ka ndërruar jetë njëri ndër personalitetet më të shquara të psikologjisë e pedagogjisë sonë, akademiku kosovar, Prof. Dr. Pajazit Nushi, zv/kryetar i Akademisë së Shkencave dhe Arteve të Kosovës, rektor i Kolegjit Universitar “Iliria” në Prishtinë, kryetar i Shoqatës së Psikologëve të Kosovës dhe nënryetar i Asamblesë sonë të Akademisë së Shkencave të Edukimit dhe anëtar nderi i Institutit të Sociologjisë në Tiranë.

Kjo është një humbje e madhe në radhët e punonjësve të shkencave të edukimit për të gjithë hapësirën shqiptare. Profesor Pajazit Nushi dha një ndihmesë shumë të çmuar sidomos në fushën e shkencave psikologjike në Kosovë, në Shqipëri dhe në Maqedoni. Ai ishte një studiues i nivelit shumë të lartë. Ishte pedagog i psikologjisë së përgjithshme i shumë mirëpritur nga studentët në tërë hapësirën shqiptare, sidomos në Prishtinë, Tetovë e në Tiranë, me ndihmesa të hershme e të reja deri në ditët e këtij viti. Si veprimtar në fushën shoqërore, ai dha kontribut si kryetar i Këshillit për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive të Njeriut në Kosovë.

Akademiku Pajazit Nushi është themeluesi i disa organizmave shkencore psikologjike në Kosovë e më gjerë. Doktoratura e tij “Zhvillimi i terminologjisë psikologjike dhe baza semantike e përcaktimit të saj në gjuhën shqipe” u pasua me vepra në fushën e psikologjisë, që i kanë paraprirë veprës në fjalë.

Puna e tij është vazhdë e një thellimi të pandërprerë, të veprimtarisë mësimore, kërkimore, shkencore e botuese, në fushën psikologjike e pedagogjike, të paraprirë nga vepra në vite, si: **Bazat psikologjike të kulturës së të folurit të nxënësve të shkollës fillore**, 1964, **Fjalor i Psikologjisë**, **Sistemi i grafisë së tingujve të shqipes dhe vetitë perceptive e përmasat e lexueshmërisë së shkronjave të alfabetit të shqipes**, 1987, **Të nxënit e lëndëve mësimore dhe zotërimi i tyre**, 1997, **Orientimi**

profesional dhe individualiteti psikofiziologjik i zgjedhësit të profesionit, 2004, Inteligjenca dhe masat e zhvillimit të saj ndër shqiptaret e moshës madhore. 2006, Çështja shqiptare dhe integrimet politike ekonomike (Kërkimet teorike empirike), 2003, **Kujtesa dhe trajtimi i saj ne literaturën shqipe ...**, 2008, **Psikanaliza dhe mendimi psikologjik shqiptar**, 2006, dhe **Fjalor shpjegues i psikoanalizës**, 2010. Ai botoi edhe tekste universitare, si: **Psikologjia e përgjithshme- kaptina të zgjedhura**, 1995, **Psikologjia e Përgjithshme I**, 2002, **Psikologji e Përgjithshme, II- Njeriu dhe personaliteti i tij në psikologji**, 1999, si dhe ka botuar tekstin **Psikologjia**, për gjimnazin, për të cilin është nderuar me çmimin e parë "Naim Frashëri", si libri shkollor 1996-97 më i mirë në Kosovë.

Profesor Pajaziti është marrë edhe me përkthime për nevojat e shkollave të Kosovës. Ai ka përkthyer tekste, si: **Logjika**, 1967, **Të mësuesit dhe kujtesa**, 1964, si dhe artikuj e studime të tjera, produkte dhe rezultate të punës studimore me vlera të mëdha psikologjike, pedagogjike e sociale. Veprimtaria profesionale dhe shkencore e tij është shtrirë në fushat studimore të psikologjisë së përgjithshme, të terminologjisë së psikologjisë, të psikologjisë pedagogjike, të etnopsikologjisë dhe të metodologjisë hulumtuese të psikologjisë. Këto punime janë produkt i punës hulumtuese, të shoqëruara me shumë artikuj në këto fusha.

Një vepër madhore, e ndoshta kryevepër e akademikut Pajazit Nushi, shumë e rëndësishme për të gjithë ne, për psikologjinë dhe pedagogjinë tonë është, **"Leksion i Psikologjisë"** vëllimi I dhe II, botim i Akademisë së Shkencave dhe Arteve e Kosovës, me rreth 1200 faqe, format i madh, Prishtinë, 2014. Në libër i bëhet një analizë e thelluar mendimit psikologjik, (në pjesët themelore të tij), përmes së cilës evidentohen edhe studiues të tjerë të psikologjisë shqiptare.

Vepra është një përgjithësim me vlera të mëdha për të gjitha moshat dhe nivelet e këtyre fushave. Ajo shoqërohet me një aparat shkencor model, me aparat pedagogjik të nivelit të lartë, me burime shumë të rëndësishme referimesh dhe me kulture rigoroze shkencore. Vepra është hartuar me metodologji kërkimi e studimi bashkëkohore, me një gjuhë të qartë e të pastër shqipe, duke begatuar jo vetëm pedagogët e studentët e tri cikleve universitare

të psikologjisë dhe të pedagogjisë. Vepra është botuar me një teknikë e teknologji të lartë, e krahasuar me dinjitet me botimet shkencore të sotme të huaja. Kështu, mes të tjerash, ai la një punim me shumë vlerë edhe për studentët e psikologjisë së Kosovës, por jo më pak edhe të universiteteve të viseve shqiptare, duke filluar nga Universiteti Shtetëror dhe Universiteti European i Tiranës, dy kështjella të fuqishme shkencore, psikologjike e pedagogjike me shkollat e tyre doktorale në këto fusha, e duke vijuar edhe me universitetet e tjera në Shqipëri, Kosovë, Tetovë, e më gjerë.

Vepra në fjalë, përveç leksioneve të mirëfillta shkencore psikologjike, në linjat me themelore të disiplinave psikologjike, pasqyron burime, alternative, të afërta dhe me specifikat e tyre dalluese, në funksion të zgjerimit të horizontit shkencor të pedagogëve e studentëve, përmes varianteve e interpretimeve të shumta, shoqëruar me burime shkencore të gjera, në gjuhën amtare apo edhe në gjuhë të huaj. Aty nuk mungojnë të përmenden edhe personalitete të shquara në fushën e psikologjisë, në mënyrë të drejtpërdrejtë, por në mjaft raste edhe autorë dhe problematika, që vihen në funksion të studiuesve dhe shërbejnë njëkohësisht edhe në fushën e pedagogjisë, si: Herbarti, Marija Montesori, Aleksandër Xhuvani e mjaft të tjerë, të cilët paraqiten me specifikat e tyre psikologjike si dhe në funksione pedagogjike, sociale etj.

Si në të gjitha fushat shoqërore, që e kanë të nevojshme, të evidentojnë së pari zhvillimin historik të koncepteve të shkencës së tyre të veçantë, edhe në psikologji në përgjithësi, e specifikisht në **Leksion i Psikologjisë**, në dy vëllimet voluminoze, jepen të paraqitura natyrshëm edhe mjaft njohuri nga personalitete me ndihmesa të çmuara në nivel botëror dhe kombëtar në zhvillimin historik të mendimit psikologjik. Autori përdor referime që kur kjo shkencë nuk ishte evidentuar dhe shtrihej në trungun e filozofisë, që me Krotonias Alkmeoni (rreth 520 vjet p.e.r), me Hipokratin, që të dy mjekë, duke vazhduar me Demokritin, Platonin, Aristotelin, e me pas në Mesjetë e në Kohën e Re me Thoma Akuinin, Dekartin, Xhon Loketj, kur ekzistonin idetë psikologjike dhe pedagogjike, por bashkë me shkenca të tjera shoqërore. Natyrisht që ai kareferime edhe kur psikologjia u paraqit më vete si shkencë e re, me përfaqësuesit e saj më kryesorë të nivelit botëror dhe kombëtar. Këtu autori gjen vend e vlerëson punën kërkimore e botuese në

fushën e traditës së disa personaliteteve shqiptare, sidomos të profesor Aleksandër Xhuvanit, me botimin e mirfilltë në këtë fushë. Vlerëson dhe i referohet veprës së **Historisë së Mendimit Psikologjik Shqiptar** të Prof. Dr. Nuri Abdiut, si autori i parë i veprës së kësaj fushe.

Profesor Nushi, i paraqet konceptet pa retushim, me vërtetësi tashmë të qartë, si bie fjala “Zot”: term i psikologjisë idealiste, i marrë nga terminologjia religjioze, te ne për herë të parë në vitet pas Luftës së Dytë Botërore. Ky koncept emërton qenien absolute, Krijuesin e Gjithësisë, rrjedhimisht Krijuesin e jetës shpirtërore dhe Sunduesin e saj. Duke vazhduar me autorë psikologë të nivelit botëror, vazhdon: “Themeluesi i psikanalizës Sigmund Frojdi (1856-1938), ka besuar në Zot. Sipas tij, Zoti në jetën shpirtërore të njeriut ka disa funksione, nga të cilat dallohen: ta pajtojë njeriun me fatin e tij, ta largojë atë nga frika prej pafuqisë së tij, t’ia kompensojë vuajtjet e kësaj jete etj. Psikoterapistët kanë konstatuar se frika nga Zoti është frikë e natyrshme për ata që besojnë në Zot”.

Kjo vepër madhore e profesor Pajazitit dhe një nga kryeveprat shumë dinjitoze të fushës psikologjike e pedagogjike shqiptare e më gjerë, i vjen në ndihmë në mënyrë të thelluar, edhe kësaj të fundit, duke mbështetur e zgjeruar edhe njohuri të “kushëririt të parë” të psikologjisë, ato të pedagogjisë, si konsolidim të tyre, por edhe në trajtime të reja, si variante të afërta e si nocione në ndihmë aq të domodoshme për disa shkenca pedagogjike. Në mënyrë të veçantë, kjo vepër i vjen në ndihmë sidomos psiko-pedagogjisë, pedagogjisë speciale, veçanërisht tifflopedagogjisë, surdopedagogjisë, psikomotricitetit, por edhe dokimoogjisë, dhe më gjerë didaktikës etj. Vepra i vjen në ndihmë njëkohësisht edhe konsolidimit të shumë problemeve e fushave të disiplinave pedagogjike. Bie fjala, “eksperimenti”, si metodë e kërkimit shkencor aplikohet dendur në pedagogji, në sociologji, përveçse edhe në psikologji, me shumë koncepte. Këtë metodë kërkimi e studimi, duke e trajtuar teorikisht e praktikisht, autori e paraqet në 13 variante, si në etimologjinë e fjalës, në evoluimin e konceptit dhe në “eksperimentin ash”, në “eksperimentin funksional”, “eksperimentin introspektiv”, “eksperimentin kontrollues”, “eksperimentin laboratorik”, “eksperimentin me ndryshim faktorësh”, “eksperimentin në kushte natyrore” etj.

Në fushën e mësimdhënies, edhe pse te ne janë botuar punime serioze në fusha të psikologjisë, për fusha të veçanta, disiplina të kësaj shkence, nga Prof. Dr. Theodhori Karaj, si dhe punime të tjera dinjitoze në fushën e psikologjisë, nga Prof. Dr. Ylli Pango, Prof. dr. Adem Tamo, Prof. Dr. Nikoleta Mita, Prof. Dr. Erlehta Mato, Prof. Dr. Edmond Dragoti, Prof. Dr. Petraq Simo, Prof. Dr. Milika Dharmo etj, P. Nushi paraqet rreth 12 variante të rëndësishme lidhur me njohjen dhe trajtimin e tyre në drejtimet pozitive të edukimit.

Dihet që “të mësuarit” është një nga problemet themelore të pedagogjisë, veçanërisht të didaktikës, por pa e dubluar trajtimin pedagogjik të kësaj fushe, përkundrazi, autori e trajton në këndvështrime psikologjike, sidomos të psikologjisë shkollore, aq të domosdoshme, tashmë jo si në pedagogji, si proces i përfitimit të dijeve, shkathtësive e shprehive. Mbi këtë autori shkruan: “Thelbin e të mësuarit, e përbëjnë ndryshimet e qëndrueshme të aktivitetit të njeriut, repertori i këtyre ndryshimeve është i madh, sepse njeriu mëson dije teorike dhe praktike, shfaq emocione dhe reagime emocionale, motive, qëndrime, shkathtësi e shprehi (si t’i plotësojë nevojat e motivet), njeriu mëson si të mësojë, mëson vlera sociale, tipare të sjelljeve etj”. Në këtë kuadër ai trajton “Të mësuarit aktiv”, “Të mësuarit asociativ”, “Të mësuarit mekanik”, “Të mësuarit diskriminues”, “Të mësuarit instrumental”, (të mësuarit ëshpërblehet, në të cilin zhvillohen dhe formohen ato lëvizje e veprime që shpërblehen dhe bëhen të qëndrueshme) “Të mësuarit motorik”, që realizohet me anë të përvetësimit të shprehive e shkathtësive, si: ngarja e automobilit bicikletësetj, duke reduktuar energjinë psikike në minimumin e saj dhe aspekte të tjera të të mësuarit racional, receptiv, operant, verbal etj.

Në mes të shumë çështjeve themelore, pasi shpjegon në mënyrë të sintetizuar bihaviorizmin, si drejtim psikologjik i rëndësishëm dhe i referohet themeluesit të këtij drejtimi, psikologut amerikan Xhon B. Uotson (John B. Watson, 1878-1958), që merret me studimin e sjelljeve, me metodën e studimit të vrojtuarit objektiv dhe të matjes së sjelljeve, vazhdon më tej me studimet amerikane, ruse autori trajton si çështje të veçantë edhe “Biheviorizmi te shqiptarët”. Këtu paraqet në mënyrë të përmlledhur dhe të argumentuar trajtimin e kësaj fushe, fillimisht në vështrim

historik, por duke mbajtur qëndrim kritik ndaj trajtimit të sistemit konceptual. Kjo fushë jo vetm nuk u studiua në tri dekada e gjysmë në Shqipëri, por u konsiderua si një nga rrymat më të përhapura në psikologjinë borgjeze, "...qëndronte në pozita antishkencore dhe i kundërvihet teorisë materialiste dialektike mbi psikikën njerëzore". Me përkthimin e teksteve nga anglishtja, në fund të shekullit XX, filloi një kthesë e menjëhëshme nga psikologjia refleksologjike në një sistem konceptesh të qëndrueshme, sipas psikologjisë së vendeve anglo-saksone. Këtu autori thekson shtjellimin gjerësisht të biheviorizmit me 42 faqe, nga studiuesi shqiptar Prof. Dr. Edmond Rapti.

Të gjitha problemet që trajtohen në këtë vepër kanë rëndësinë e vet dhe lind domosdoshmeria e njohjes së tyre. Le të marrim konceptin "gabim", që ndeshet te mësuesi me nxënësin, te pedagogu me studentin, te inspektori në raport me drejtuesin, te vlerësuesi në Maturën Shtetërore apo në provimet e të gjitha niveleve universitare. Sa gabime e shpërdorime bëhen me dashje e pa dashje, jo pak edhe nga niveli i ulët i vlerësuesit, kontrolluesit, nga shkalla e formimit të tyre. Pra, gabimi fillon te fëmija, studenti, pedagogu, profesori, te prindi apo gjykatësi, te zgjedhësi për atë që do ta drejtojë nesër në pushtet, te lloj - lloj kontrolloresh e vlerësuesish. Autori e trajton "gabimin" në disa aspekte: Jepet "gabim" në pasaktësinë e matjeve, në llogaritje, në vrojtim, gabim absolut", "gabim eksperimental", "gabim i përfaqësimit", "gabim i rastësishëm", "gabim i vrojtimit", "gabimi standard", "gabimi standard i koeficientit të korrelacionit", "gabimi standard i ndryshimit të vlerave" etj.

Një problem i mprehtë, i trajtuar gjerësisht, në optikën e psikologut, është "çrregullimi" i analizuar në vizion të gjerë në fushën e edukimit, duke filluar nga koncepti "çrregulim" në "çrregullime të autizmit", "çrregullimet e gënjeshtërtë", "çrregullimet e humorit, të kujtesës, çrregullimet e panikut," të "vetëdijes", "çrregullimet funksionale" ato "psikike bipolare", "somatike", "çrregullimi antisocial i personalitetit", "çrregullimi anktor" etj.

Në problemet kryesore që trajtohen në këtë vepr të gjerë e të thellë psikologjikezë vend edhe kujtesa, për të cilën janë të interesuar të gjithë, e në mënyrë të veçantë mësuesit e pedagogët,

pse jo edhe teologët. Interesi i tyre është jo vetëm për ta njohur si proces psikik, që ka të bëjë me të mbajturit mend të përvojës, njohuri të mësuar, të ngjarjeve, figurave etj, pas ndërprerjes së ndikimit të ngacmuesve në shqisat e njeriut dhe në trurin e tij, me rinjohjen e asaj që është përjetuar apo mësuar, informacione që njeriu i ruan dhe i riprodhon në një kohë e situatë të duhur. Duke e parë në optikën e pedagogut, kjo përbën një vlerë, sidomos për mësuesit e pedagogët, në ruajtjen e zhvillimin e kujtesës, në “gjimnastikën” që i bëhet asaj për ruajtjen e njohurive, të koncepteve themelore në fusha të caktuara, në kujtesën e tyre afatgjatë, në luftën kundër harresës, që vepron njëkohësisht në mënyrë objektive.

Në punën e përditshme mësimore edukative jemi ndeshur shumë herë me testet, si teknika të domosdoshme të matjes së njohurive në lëndë, në kapituj të veçantë, në aspekte të veçanta, madje edhe të mbështetur në botime serioze, siç është punimi i kahershëm i Prof.Dr. Adem Tamos, në rrafshin teorik dhe aplikativ, e të tjera. Kam parë në bibliotekën e të ndjerit Prof. Nexhip Alpan, në Ankara, vite me parë, rreth njëzet variante librash, që trajtonin testet, siç janë me dhjetëra botime me këtë tematikë në gjuhën angleze etj, por trajtimi i bërë nga profesor Pajaziti, tashmë në optikën e psikologut, është një tjetër ndihmesë shumë e çmuar teorike dhe aplikative. Kështu, në ndërtimtari me anë të testit matet dhe vlerësohet struktura dhe cilësia e një lënde ndërtuese, e një objekti. Kështu testohet ura, d.m.th. ura e përfunduar, provohet a është në gjendje ta mbajë peshën në të cilën është projektuar dhe është ndërtuar. Në këtë vështrim autori ndalet në 43 aspekte, disa prej të cilave janë teste didaktike, si testet me detyra analogjike, me fjali të mangëta, me alternativë etj., të njohura nga mësuesit me përvojë në praktikën shkollore, por ka edhe të tjera që meritojnë vëmendje shumë më të veçantë se sa deri me sot, si lloje të testeve me vlera aplikative, si: “teste emocionale”, “teste me detyra analogjike”, “testet antonimike”, “testet alfa e beta”, “testi asociues”, “testi benet i aftësive mekanike” etj., të trajtuara në këndvështrime psikologjike.

Akademiku Pajazit Nushi me këtë vepër- kryevepër, ka pasuruar më tej kurrikulën e psikologjisë sonë e më tej, përmes një pune shumë voluminoze, një shembëlltyrë e seriozitetit dhe kompetencës së lartë në punën kërkimore shkencore, me

një produkt me shumë vlerë për fushat shoqërore, sidomos psikologjike e pedagogjike. Siç shkruan vetë ai, duke u nisur “Nga fjala në fjalor dhe nga fjalori në **Leksioni i Psikologjisë...**, që në ndryshim nga fjalorët psikologjikë përmban informacione bashkëkohore shkencore për konceptet a nocionet e psikologjisë dhe emrat e personaliteteve të njohura nga rezultatet e gjurmimeve të rëndësishme të tyre. Për këtë arsye u desh një punë sistematike, një punë relativisht e gjatë kohore në hartimin e këtij leksioni, -siç shprehet edhe autori në parathënie: “...u desh një gjysmë shekulli punë me ritmikë kohore të ndryshme për mbledhjen e fjalëve nga literatura popullore e gjuhës shqipe dhe ajo profesionale e shkencore e karakterit terminologjik për proceset shpirtërore, psikike dhe për sjelljet e njeriut...”.

Synimin gjithëpërfshirës të termave të psikologjisë për trajtimin semantik dhe gjuhësor e bashkëkohor të tyre, që autori paraqet para lexuesve me këtë vepër voluminoze, të titulluar **Leksion i Psikologjisë** jepet shumë më lart shkencërisht dhe profesionalisht se te **Fjalor i Psikologjisë**, botuar nga i njëjti autor vite më parë. Ky botim përbën një plotësim shumë të ndjeshëm të bibliotekës psikologjike e pedagogjike shqiptare e më gjerë, falë vullnetit të hekurt, pasionit në punë dhe pjekurisë së thellë shkencore e profesionale, që meriton nderimin më të lartë.

Profesor Pajaziti është një model për pedagogët e psikologët e rinj, për përkushtimin në punë, ndërgjegjen e lartë qytetare dhe profesionale, për etikën social-pedagogjike, vullnetin e hekurt në harmonizimin e punës mësimore edukative me kërkimin shkencor në funksion të tyre.

Nderimi e ka shoqëruar Pajazit Nushin. Kështu përmendim shpalljen si qytetar nderi në shtetin Teksas, më 23 shtator 1970, ndërsa me 10 tetor 1970 si qytetar nderi në shtetin Nebraska, në Shtetet e Bashkuara të Amerikës. Me 14 qershor 2011 është shpallur “Qytetar Nderi” i qytetit të Gjakovës, ndërsa në vitin 2013 u shpall “Qytetar i Ndritur” i Komunës së Gjakovës

Nderim personalitetit të lartë dhe veprës e kryeveprës së akademikut, profesorit fisnik Pajazit Nushi!